

Мицкан М. М.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Бялик В. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ

Статтю присвячено наданню загальної характеристики термінології заповідної справи англійської мови. В статті визначаються поняття «заповідна справа», «термінологія заповідної справи», описуються факти появи та розвитку відповідної сфери, з'ясовуються ключові характеристики її англійської термінології, що здійснюється із зазначенням періоду її розвитку, базових терміноодиниць, встановленням структурних особливостей, категоріальних груп термінів.

Заповідна справа є галуззю науково-професійної діяльності, пов'язаною з охороною, розвитком і збереженням природних територій і їх екосистем. Англійська термінологія заповідної справи почала розвиватися більше, ніж сто років тому. Вона являє собою сукупність усіх термінів, що функціонують в галузі і використовуються фахівцями для позначення її професійних понять. Формування цієї термінології відбулося на стику таких науково-практичних галузей, як біологія, екологія, географія, практична охорона природи. Саме тому до складу зазначеного шару термінологічної лексики англійської мови увійшли не тільки засоби номінації понять заповідної справи, але й одиниці, що позначають поняття інших, суміжних із нею галузей. Базові терміни слугують одиницями номінації ключових понять галузі заповідної справи.

*Неоднорідний характер аналізованої термінології визначається також наявністю в ній різних за структурою одиниць: простих, складних, скорочених термінів, а також термінів-словосполучень. Багато похідних, складних термінів і термінів-словосполучень утворені на основі таких одиниць, як *area, species, effect, community, environment, ecology*.*

Терміни галузі є засобами позначення природних або створених людиною об'єктів, природних або зумовлених діяльністю людини процесів, просторів, якостей, міри, часу, станів живих істот і навколишнього середовища, суб'єктів, які задіяні в діяльності галузі. Англійська термінологія заповідної справи не є систематизованою і донині, її одиниці спорадично виникають у зв'язку з потребою позначення нових понять. Саме тому досліджувана термінологія потребує подальшої інвентаризації, внормування та лексикографічного оброблення.

Ключові слова: англійська мова, загальні характеристики, заповідна справа, категоріальна група, структура, термін, формування.

Постановка проблеми. Активне вивчення термінологій різних мов, що здійснюється нині у лінгвістиці та термінознавстві, пояснюється не тільки надзвичайною роллю цього шару лексики в процесах збереження та передавання фахових знань, але й, у першу чергу, динамікою його розвитку, що виявляється в оновленні та поповненні новими одиницями, переосмисленні та уточненні значення термінів, що вже існують тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Заповідна справа існує як окрема предметна галузь вже більше ста років. Попри це її термінологія не ставала ще предметом окремого лінгвістичного дослідження. Здебільшого у лінгвіс-

тиці вивчалася екологічна термінологія [напр., 6; 12] та інноваційна лексика [див., напр., 1; 7; 10], від якої не відокремлювалися терміни заповідної справи. Активна діяльність зі збереження природних територій, широке міжнародне співробітництво в сфері заповідної справи визначають необхідність вивчення відповідного шару термінологічної лексики, зокрема в англійській мові, що є однією з ключових мов міжнародного спілкування, передачі наукових і професійних знань.

Метою статті є надання загальної характеристики англійської термінології сфери заповідної справи, а її завданнями є надання визначення понять «заповідна справа», «термінологія запо-

відної справи», аналіз історії появи та розвитку відповідної сфери та її англійської термінології, визначення її базових одиниць, ключових тематичних і категоріальних груп термінів, їх структурних особливостей, необхідних у майбутньому досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Будь-яка термінологія розвивається разом з предметною сферою, яку вона обслуговує. Заповідна справа є, з одного боку, науковою дисципліною про організацію та функціонування природних територій, що знаходяться під охороною [8, с. 11], а, з іншого боку, сферою діяльності, що включає планування та розвиток мережі заповідників, збереження в них видів та екосистем і розроблення режиму природоохоронної та господарської діяльності [13, с. 17].

Термінологія сфери заповідної справи являє собою сукупність усіх термінів, що функціонують в ній і використовуються фахівцями для позначення її професійних понять та обміну відповідної інформації. Вказана термінологія є галузеву, «застосування та функціонування якої визначається певною галуззю наукового знання чи професійної діяльності» [9, с. 690]. В англійській мові для позначення вказаної галузі, як правило, використовується термін *nature reserve management* [14, с. 7].

Поряд із цим, засобами номінації галузі виступають також такі англійські словосполучення, як *nature conservation* [18, с. 301], *conservation science* [15, с. 11], *environmental protection* [16, с. 76].

Зазначимо, що заповідна справа має довгу історію розвитку, а ідея охорони та збереження окремих ділянок земної та водної поверхні сягає корінням в далеку давнину. Ще прадавні люди визначали окремі ділянки навкруги культових споруд, території, пов'язані з обрядами та ритуальними діями, а також обожнювали такі природні об'єкти, як скелі, печери, водоспади тощо. У таких місцях було заборонено полювати, ловити рибу, збирати рослини, а іноді навіть перебувати. В Середньовіччя з'явилися угіддя, в першу чергу, мисливські, що належали членам королівських сімей і знаходилися під охороною. За наказом польського короля Сигізмунда I в 1538 році було надано наказ про державну охорону заповідної зони Біловезька пуща [8, с. 67].

З початком індустріальної ери вплив людини на природу значно зріс, чому сприяла поява та ріст промисловості, міст, що супроводжувалося освоєнням нових територій, використання природних ресурсів та їх забрудненням. Вже

тоді в Європі почали з'являтися перші ознаки стурбованості станом навколишнього середовища та спроби протистояти його руйнуванню. Проте, широка природоохоронна діяльність у сучасному її розумінні почалася вперше не в країнах Старого світу, а саме на території США, де внаслідок стрімкого освоєння територій швидко відбулися негативні зміни природного середовища.

Першою природною територією, що почала охоронятися в США, став Йелоунстонський національний парк в США, створений у 1872 році. «Концепція парку чи природного заповідника під державним управлінням з'явилася у США в 1870 році, а законодавчий акт про створення першого в світі парку в штаті Вайомінг був підписаний президентом Улісом С. Граном в 1872 році» [8, с. 73].

Через 19 років, у 1891 році, у США було створено перший лісний заповідник, який отримав назву *forest reserve*, а ще через 8 років в країні з'явився перший тип природних територій, який почали охороняти (*national wildlife refuge*) [8, с. 81]. В 1906 році наказом президента Т. Рузвельта було створено перший національний пам'ятник (*national monument*) [8, с. 82]. Слідом за США природні території почали охороняти також в Канаді, де в середині 80-х рр. XX століття було створено перші національні парки [15, с. 84]. У Великобританії система охорони парків, заповідників та інших природних територій почала формуватися лише після Другої світової війни.

Приблизно з середини XX століття заповідна справа вступила в новий етап свого розвитку, що пов'язано з початком діяльності із створення глобальної мережі природних територій, що підлягали охороні. У 1968 році міжнародною організацією ЮНЕСКО було прийнято програму «Людина та біосфера» (*Man and Biosphere Programme*), яка стала поворотною в заповідній справі, оскільки в ній було оголошено нову концепцію природоохоронної діяльності [17, с. 81].

Однією із основних для цієї концепції стала ідея сталого розвитку, сутність якої полягає в тому, що збереження ресурсів природи повинно поєднуватися з їх розумним та невиснажливим використанням, що б забезпечило можливість їх відтворення. Ще одним важливим поняттям, що з'явилося у заповідній справі внаслідок прийняття програми «Man and Biosphere», стало поняття *biosphere reserve* (*біосферний заповідник*) – тип природної території, що охороняється, в якій збереження біорізноманіття поєднується із сталим розвитком [71, с. 82].

Координація спільних зусиль із захисту природного середовища, розвиток і вдосконалення заповідної справи, поступова поява міжнародних документів і літератури з фаху сприяли розвитку термінології галузі та почали викликати питання її систематизації та внормування. У 1978 році Міжнародна спілка охорони природи (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN) здійснила першу спробу систематизації та класифікування типів та назв природних територій під охороною. У 1992 році цю класифікацію було переглянуто та частково змінено, а в 1994 році до неї було внесено ще низка змін [71, с. 94].

Зазначені позамовні факти пояснюють причини появи та особливості формування та розвитку англомовної термінології заповідної справи, що розпочалося власне в кінці XIX століття. Згідно з критеріями, прийнятими в термінознавстві [3, с. 62; 5, с. 37], вона є молодою. Ця галузева термінологія не є однорідною, оскільки її формування відбувалося на стику інших науково-практичних галузей: біології, екології, географії, практичної охорони природи тощо. Як наслідок, англомова термінологія заповідної справи містить не тільки власні термінологічні одиниці, але й базові терміни визначених дисциплін і суміжних сфер діяльності.

Термінологія подібної галузі, за словами С. В. Гриньова, «являє собою конгломерат термінів, що взаємодіють» [3, с. 71]. Науковець також зазначає, що «неоднорідність подібних термінологій, в яких найчастіше не зрозуміло, які з базових термінів повністю зберегли вихідне начення, які дещо модифікувались, а які повністю втратили своє значення, підлягаючи спеціалізації, значно ускладнює визначення їх меж і систематизацію їх термінів» [3, с. 72].

Незважаючи на наукові та науково-практичні праці, присвячені проблемам заповідної справи, написані англійською мовою [див., напр., 14; 15; 17], нині існують лише окремі англомовні словники, в яких їх автори диференціюють термінології заповідної справи [див., напр., 16; 18]. «Ще й донині творення глобальної термінології заповідної справи відбувається не системно та в зв'язку з необхідністю вирішення певних проблем і завдань» [14, с. 326].

Базовими термінами аналізованої термінології постають одиниці позначення ключових понять галузі, наприклад: *nature reserve management*, *nature conservation*, *nature reserve*, *national park*, *natural monument*, *protected landscape*, *protected*

seascape, *protected resource management*. Зустрічаються в аналізованій термінології і скорочені одиниці, зокрема: *BIS* (*Biodiversity Information System*), *MAB* (*Man and Biosphere programme*). Вказані приклади свідчать про наявність різних за структурою одиниць (простих, складних, термінів-словосполучень і скорочень) у досліджуваній термінології.

Її характерною особливістю є утворення термінів із спільним ядерним компонентом або терміном-домінантою. Низку термінів із спільним компонентом називають гніздами [11, с. 37], а гніздова структуризація визнається однією із важливих ознак системності термінології [4, с. 32]. Термінологічне гніздо включає як словотвірне гніздо окремого терміна, так і словосполучення, утворені від нього [11, с. 37].

Найбільш продуктивним у творенні терміноодиниць аналізованої термінології є, за нашими спостереженнями, термін *area*. На його основі утворено велику кількість терміносполучень, зокрема: *breeding area*, *important bird area*, *ecological reserve area*, *protected nature area*. Крім того, вказана терміноодиниця входить до складу багатьох словосполучень відповідної термінології як підрядний компонент, зокрема: *area effect*, *species-are curve*, *feature of area*, *area reconnaissance*.

Поширеним в аналізованій термінології є також терміни *ecosystem* (наприклад, *ecosystem productivity*, *equatic ecosystem*), *species* (наприклад, *vanishing species*, *species diversity*), *effect* (наприклад, *climatic effect*, *biological effect*), *community* (наприклад, *animal community*, *climax community*). Важливу роль у творенні термінології заповідної справи виконують також лексеми *environment* та *ecology* та утворені від них прикметники (*environmental*, *ecological*) й прислівники (*environmentally*, *ecologically*). В якості терміноелементів ці одиниці входять до великої кількості термінологічних словосполучень та складних термінів, зокрема: *extensive adjustment to environment*, *environment modification*, *environmental park*, *environmentally sound technology*, *environmentally vulnerable terrain*, *ecomindness*, *ecospecies*, *ecocenter*, *agroecology*, *applied ecology*, *community ecology*, *stream ecology*, *ecological damage*, *ecological destruction*, *ecologically safe process* тощо.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемам заповідної справи [14; 15; 17], та термінологічних словників [16; 18] дозволив нам виявити не тільки основні тематичні групи її англомовної термінології (*research and monitoring*, *biodiversity conservation*, *sustainable development*, *con-*

servation management, ecotourism and recreation, environmental education), але категоріальні групи термінів, що дозволяє, на думку М. Н. Володіної, «усвідомити категоріальні ознаки та особливості терміносистеми чи термінології, яка підлягає аналізу» [2, с. 36].

Одиниці досліджуваної термінології є засобами позначення:

– об'єктів, що є природними (*insect, herd, nidus, highland, sludge, alluvium*) чи створеними людиною (*camping, parkway, courtesy pier*);

– процесів, як природних (*bearing, feed, inhabit, salinization*), так і зумовлених діяльністю людини (*afforestation, greening, contamination, extripation*);

– якостей природних (*colony-forming, lacustrine, salinity*) і зумовлених діяльністю людини (*deterious, erosion-preventive, profundal*);

– простору природного (*alpine area, river basin, isoterra*), пов'язаного з діяльністю людини (*conservation easement, protected landscape*), мітричних ознак простору (*distance, latitude, longitude*);

– міри (*degree of density, amount of growth, survival ratio*);

– часу (*sunrise-to-sunset, sunset-to-sunrise, activity hour, closed season, blooming period*);

– станів живих істот (*dormancy, immaturity*) та навколишнього середовища (*environmental balance, fire safety*)

– суб'єктів, задіяних у відповідній сфері як безпосередньо (*ranger, forest warden, bird-watcher*), так і опосередковано (*environmental educator, conservation officer*).

Нині заповідна справа переживає новий етап свого розвитку, пов'язаний із формуванням загальносвітової мережі природних територій, що охороняються. Разом із пошуком загальних підходів,

концепцій, моделей ведення заповідної справи відбувається погодження різних найменувань, відбір і закріплення на міжнародному рівні спеціальних одиниць позначення різних фахових понять. Подібне твердження дозволяє говорити про відкритість відповідної термінології, її постійне оновлення, необхідність її подальшої інвентаризації, впорядкування та лексикографічного оброблення.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, англomовна термінологія сфери заповідної справи представлена сукупністю одиниць на позначення її фахових понять в англійській мові. Поява та розвиток цього шару термінологічної лексики зумовлена появою заповідної справи як окремої галузі наукової та практичної діяльності людства. Вказана термінологія є відносно молодю, розвиток якої визначається століттям, та неоднорідною, оскільки її формування відбувалося із залученням термінів з інших споріднених сфер, які й донині функціонують у її складі поряд із одиницями на позначення фахових понять заповідної справи. Позначення ключових з них відбувається за допомогою базових термінів. За структурними особливостями ці терміноодиниці є простими, складними, скороченими, а також термінами-словосполученнями. Вони виступають засобами позначення природних або створених людиною об'єктів, природних або зумовлених діяльністю людини процесів, просторів, якостей, міри, часу, станів живих істот і навколишнього середовища, суб'єктів, які задіяні в роботі відповідної галузі. Англomовна термінологія галузі продовжує розвиватися, оновлюватися. Вона потребує систематизації та лексикографічного оброблення. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні етимологічного складу вказаного шару термінолексики англійської мови та аналізі способів творення її одиниць.

Список літератури:

1. Балюта Е. Г. Неологізми англійської мови сфери екології (теоретичні засади). *Вісник Житомирського національного університету*. 2006. № 7. С. 12–16.
2. Володіна М. Н. Теория терминологической номинации. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1997. 138 с.
3. Гринев С. В. Введение в терминоведение : учеб. пособие. М. : Изд-во МГУ, 1993. 309 с.
4. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., З. Б. Куделько. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К. : Вид. дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
5. Демиденко О. П., Горбатюк О. А. Терміносистема фахової мови сталого розвитку та її особливості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2014. Вип. 49. С. 37–39.
6. Заболотна Т. В. Словотвірний потенціал термінів екологічної тематики. *Теоретична та дидактична термінологія*. 2014. Вип. 17. С. 294–305.
7. Зацний Ю. А., Пахомова Т. О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2001. 243 с.
8. Заповідна справа в Україні : навчальний посібник / заг. ред. М. Д. Гродзинський, М. П. Стеценко. К. : Вид-во КНУ імені Тараса Шевченка, 2003. 306 с.

9. Куш Е. О. Історія розвитку, структурно-семантичні особливості та способи творення кінотермінів англійської мови. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2014. Вип. 690–691. С. 308–313.
10. Куш Е. О. Способи та прийоми перекладу англійських неологізмів. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія : Філологія. 2010. № 4. С. 139–145.
11. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / 3-е изд. Москва : Издательство ЛКИ, 2007. 256 с.
12. Теплова М. В. Гіперонімія в англійській термінології комплексу екологічних знань. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 1. Т. 2. С. 72–75.
13. Фурдичко О. І., Сівак В. К., Солодкий В. Д. Заповідна справа в Україні : підручник. Чернівці : Зелена Буковина, 2005. 336 с.
14. Bown N., Gray T. S. *Earthscan Studies in Natural Resource Management*. N. Y. : Arcade, 2020. 400 p.
15. Kareiva P., Marvier P. *Conservation Science: Balancing the Needs of People and Nature*. N. Y. : W. H. Freeman, 2017. 672 p.
16. Park Ch. *A Dictionary of Environment and Conservation*. Oxford : Oxford University Press, 2007. 528 p.
17. Reed G. M., Price F. M. *UNESCO Biosphere Reserves: Supporting Biocultural Diversity, Sustainability and Society*. L. : Kuperaed, 2017. 172 p.
18. Schreiner J., Hutter Cl.-P. *Practical Dictionary of Environment, Nature Conservation and Land Use*. Oxford : Oxford University Press, 2003. 556 p.

Mytskan M. M., Bialyk V. D. GENERAL CHARACTERISTICS OF THE ENGLISH-LANGUAGE TERMINOLOGY OF NATURE RESERVE MANAGEMENT

The article is devoted to the analysis of general characteristics of the English-language terminology of nature reserve management. The notions of «nature reserve management», «nature reserve management» are defined; facts of emergence and development of the corresponding sphere are described in the article. Key attention is paid in the article to facts and time of development of the analyzed terminology, its basic terminological units, categorial groups of terms, structural peculiarities.

Nature reserve management is a sphere of scientific and professional activity, connected with protection, development and preservation of natural areas and their ecosystems. The English-language terminology of nature reserve management began to develop more than a hundred years ago. It is a set of all terms, functioning in the sphere and used for designation of its professional notions.

Formation of the terminology took place at the nexus of such sciences as biology, ecology, geography, practical nature protection. That is why the analyzed layer of terminological vocabulary of the English language includes means of designation of its professional notions as well as terminological units from related spheres. Its basic terminological units serve as means of designation of key notions of the sphere.

The heterogeneous nature of the analyzed terminology is also revealed in the structure of its units, differentiated into simple, complex, abbreviated terms, as well as terminological combinations. Many derivatives, complex terms and terminological combinations are formed on the basis of such units as area, species, effect, community, environment, ecology.

Terms of the sphere of nature reserve management are means of designating of man-made and natural objects, processes, spaces, qualities, measures, periods of time, states of living beings and the environment, people involved in professional activities of the sphere. The English terminology of nature reserve management is not systematized till now. Its units appear sporadically to designate new notions. That is why the analyzed terminology should be systematized, standardized and undergo lexicographic processing in future.

Key words: *the English language, general characteristics, nature reserve management, general characteristics, categorial group, structure, term.*